

School
Kerke

Kerken, kloosters en religie

Lesmateriaal over kerken
voor bovenbouw PO
& onderbouw VO

Kerken
Kloosters
Stads

Kerk

Hier zie je een paar kerken.
Sommige zijn oud, andere zijn nieuwer.
Ze zien er heel verschillend uit.

**Bespreek in de klas
de volgende vragen:**

1. Staat er bij jou in de buurt een kerk?
2. Waarom gaan mensen daar naartoe?
3. Waar wordt de kerk voor gebruikt?

Kerk

**Plak of teken hier
de kerk bij jou in de buurt**

Vul voor jouw kerk in en streep door

1. Deze kerk staat bij mij in de buurt /
in de buurt van de school

2. De naam van de kerk is _____

3. De kerk is gebouwd in _____

Hij is dus ongeveer _____ jaar oud

4. De kerk wordt gebruikt door / voor

5. Ik vind het gebouw _____

Stel je voor...

Stel – deze kerk staat leeg.
Niemand wil er meer iets
mee. Nu mag jij bepalen wat
je er wil doen. Alles mag!

Wat zou je aan
het gebouw
veranderen?

Wat ga je
er organiseren?

Wie nodig je uit
in jouw kerk?

Veel kerken in Groningen worden niet meer voor het geloof gebruikt. Groninger Kerken zorgt voor meer dan 100 van die kerken, zodat ze in goede staat blijven. Er wordt ook van alles georganiseerd, vaak door vrijwilligers uit de buurt. Kijk maar eens op www.groningerkerken.nl.

Geloof

Sommige kerkgebouwen worden nu gebruikt voor tentoonstellingen of concerten. Maar daar is een kerk niet voor gebouwd. Een kerk heeft te maken met het **geloof**. Een geloof noem je ook wel een 'religie'. Christelijke gelovigen komen in een **kerk** bij elkaar voor een dienst of een mis. Ze gaan er soms ook naartoe om even rustig na te denken of te bidden.

Overleg in de klas:

Is er bij jou in de buurt een synagoge of moskee?

In de provincie Groningen staan veel kerken. Ze werden allemaal gebouwd voor het christelijke geloof. Maar er zijn ook andere religies en die hebben allemaal hun eigen gebouw. Zo komen joden bij elkaar in een synagoge en moslims gaan naar een moskee.

In de middeleeuwen (500-1500) waren de meeste mensen in de provincie Groningen christelijk en had elk dorp een eigen kerk. De eerste kerkjes waren klein en van hout. Later werden er stevige, grotere kerken gebouwd van steen. Als je nu zo'n kerk ziet lijkt die misschien niet zo bijzonder, maar voor die tijd was het een groot en kostbaar gebouw. Soms duurde het wel honderd jaar om zo'n gebouw te bouwen. Alles werd met de hand gemaakt. Op dit blad zie je twee van die **middeleeuwse kerken**.

Staat er bij jou in de buurt ook zo'n oude middeleeuwse kerk?

Door allerlei ruzies in de katholieke kerk kwamen er na 1500 verschillende stromingen binnen het christendom. Toen ontstond het verschil tussen katholieke en protestantse christenen.

Er komen nu soms ook nog nieuwe vormen van het christendom bij. Bestaande vormen (of stromingen) blijven steeds veranderen.

Bespreek in de klas de volgende vragen:

1. Wat is een geloof eigenlijk?
2. Heb jij zelf ook een geloof of religie?

Geloof

**Welke kerken staan er bij jou in de buurt? En welke andere religieuze gebouwen?
Schrijf ook op waar het gebouw voor gebruikt wordt. Maak een lijstje.**

Naam of plaats kerk (of gebouw):

Wordt nu gebruikt voor:

Wereldwijd

Op de wereld zijn heel veel verschillende geloven (of religies). Welke geloven ken jij allemaal? Noem er minstens drie.

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____

Feest

Ieder geloof kent ook zijn eigen feesten. Kun je vijf feesten noemen, die bij een geloof horen?

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____
6. _____
7. _____

Er zijn tegenwoordig in alle plaatsen in Groningen kerkgebouwen te vinden. Oud en nieuw, protestant en katholiek. Sommige kerken staan leeg of hebben een andere functie gekregen. Toen die kerken werden gebouwd zaten ze vol, maar tegenwoordig gaan veel mensen niet meer naar de kerk. Door in het kerkgebouw iets anders te doen, worden de gebouwen in ieder geval goed gebruikt.

Wat gebeurt er met een kerk (of ander gebouw) als die lange tijd leeg staat?

Kloosterleven & kloosters

In de middeleeuwen woonden sommige mensen in kloosters. Zij wilden de hele dag bezig zijn met het christelijke geloof. Er waren kleine kloosters met tien of twintig bewoners en grote waar honderden mensen woonden. Er waren aparte kloosters voor mannen (**monniken**) en vrouwen (**nonnen**). De bewoners zijn kloosterlingen. Een groot klooster wordt een **abdij** genoemd.

Het woord **klooster** komt van het Latijnse woord 'claustrum', dat betekent 'afgesloten ruimte'. In het klooster leefde men afgesloten van de drukke buitenwereld. Kloosterlingen bleven altijd binnen de muren van het kloostercomplex, daar was alles wat ze nodig hadden. Zoals een moestuin en een ziekenzaal. Alleen als het echt nodig was, gingen ze eruit.

Kloosterlingen leefden zoals ze dachten dat hun christelijke God het graag wilde. Ze hielden zich aan bepaalde regels. Dat kon je bijvoorbeeld zien aan de strenge dagindeling. Bidden, werken, eten, slapen: voor alles was een bepaalde tijd. Samen bidden en zingen in de kloosterkerk was heel belangrijk, dat deed men in sommige kloosters wel acht keer per dag. Dan werden ze zelfs uit hun slaap gewekt om naar de kerk te gaan!

Kloosterlingen kon je altijd herkennen, want ze droegen bepaalde kleding. Meestal een **pij** of een **habijt**. Dat is een gewaad met een capuchon, in de kleuren zwart, bruin, grijs of wit.

Rond 1580 kwam er een einde aan de meeste kloosters in Noord-Nederland. Er was toen oorlog en de gebouwen werden gebruikt door soldaten. Daarna nam de regering de kloostergebouwen in bezit. De invloed van de kloosters is nog altijd te zien. Kloosterlingen hebben bijvoorbeeld dijken aangelegd, waterwegen gegraven en land geschikt gemaakt voor landbouw.

Kloosters hoorden altijd bij een bepaalde 'soort', een **kloosterorde**. Er waren namelijk verschillende meningen over hoe je het beste kon leven voor God. De kloosterorden hadden moeilijke namen, zoals: Benedictijnen, Cisterciënzers of Norbertijnen. De orden hadden eigen regels en werkzaamheden.

Sommige orden vonden dat kloosterlingen in armoede moesten leven, zoals de Dominicanen, Franciscanen en Kruisheren. Zij hadden geen bezit en overleefden door te bedelen. Deze orden vond je vooral in de stad, daar hielden ze preken voor de bewoners over hun geloof.

Kloostertaal

Zoek op wat de volgende zinnen betekenen. Schrijf het in je eigen woorden op.

1. Dat is monnikenwerk

2. Gelijke monniken, gelijke kappen

3. Korte metten maken

Kloosterleven & kloosters

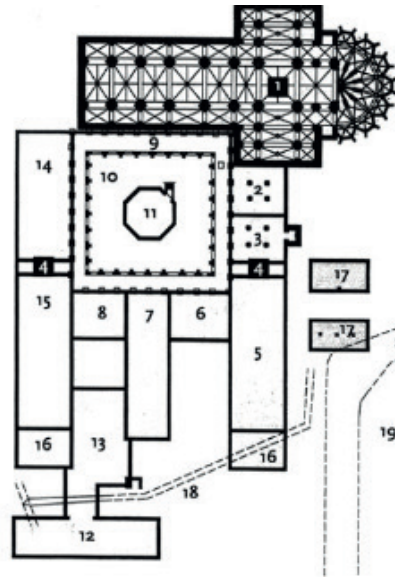
Zoek alle nummers

Een middeleeuws klooster bestond uit verschillende gebouwen. Hiernaast zie je de plattegrond van het klooster van Aduard. De slaapzalen waren op de eerste verdieping.

Dit klooster was ooit een van de grootste in Europa. Er waren veel verschillende gebouwen aan elkaar gebouwd. Nu zijn daar nog maar een paar van over. De ziekenzaal (nummer 12 op de plattegrond) is nu de Abdijkerk.

Kun je alle nummers vinden?

1. Kerk
2. Sacristie
3. Kapittelzaal
4. Doorgang
5. Monnikenzaal
6. Verwarmde zaal
7. Eetzaal
8. Keuken
9. Kloosteringang
10. Kloostertuin
11. Wasbekken
12. Ziekenzaal (nu Abdijkerk)
13. Bijgebouwen ziekenzaal
14. Voorraadkamers
15. Eetzaal
16. Latrines
17. Bedrijfsgebouwen
18. Riolering
19. Tuin
20. Gracht

1. Zoek de betekenis van de volgende woorden op

1. Sacristie = _____
2. Latrines = _____
3. Kapittelzaal = _____

Zoek een klooster bij jou in de buurt

Er waren in de middeleeuwen wel 30 kloosters in de provincie Groningen. Bij jou in de buurt stond er ook vast een, dat nu misschien verdwenen is.

Zoek daar online meer informatie over op. Gebruik de zoektermen 'Kloosters in Groningen'.

2. Hoe heette het klooster het dichtst bij jou in de buurt?

3. Was het een klooster voor mannen of vrouwen?

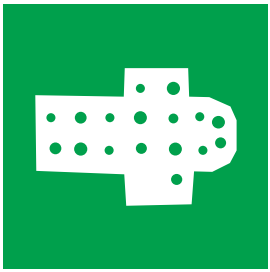
4. Bij welke orde hoorde het?

5. Wat kun je nog meer over het klooster vertellen?

6. Zijn er nog overblijfselen van het klooster te zien? En welke dan?

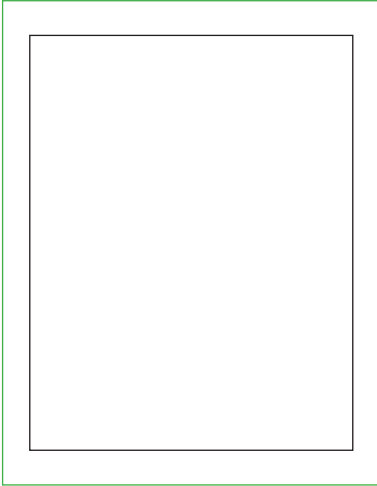
7. Is er nog een andere herinnering aan dat klooster? Bijvoorbeeld een naam?

Er bestaan nog steeds kloosters, ook in Nederland. Sommige zijn alleen voor christenen, in andere is iedereen welkom. Mensen komen er om zich even terug te trekken uit de drukke wereld en tot rust te komen. Dit doen ze door te mediteren, wandelen, zingen of weinig te praten. geschikt gemaakt voor landbouw.

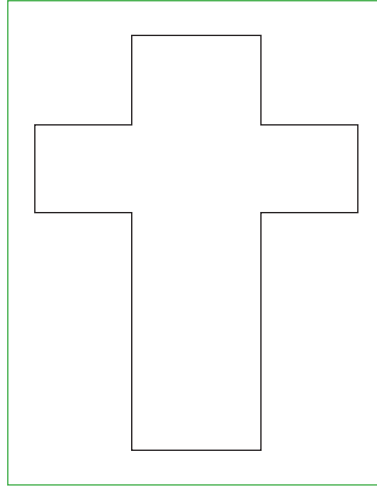
Plattegrond

Als je van boven naar een kerk zou kijken zie je vaak een speciale vorm. Dat is de plattegrond.

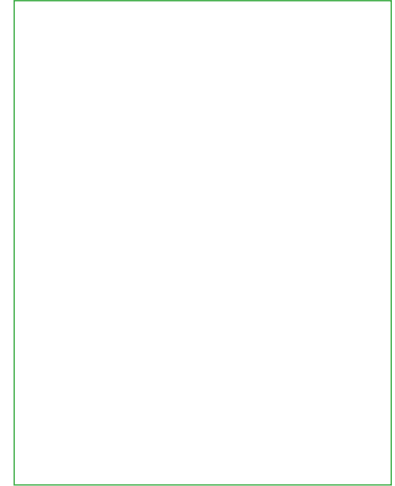
Zaalkerk

De eenvoudigste kerken hebben een rechthoekige vorm, we noemen het een zaalkerk.

Kruiskerk

In veel oude kerken heeft de plattegrond de vorm van een kruis. Het is een kruiskerk.

Jouw kerk

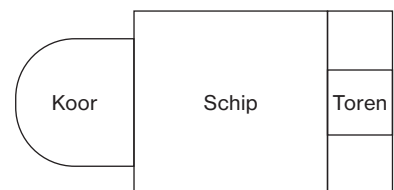
Bezoek de kerk in jouw buurt (of zoek er plaatjes van op).

Teken hierboven de plattegrond die past bij jouw kerk.

Streep door

Dit is een
zaalkerk / kruiskerk / andere vorm

**Kijk eens rond in de kerk. Wat vind je mooi of bijzonder?
Teken het hieronder en schrijf erbij waarom je het gekozen hebt.**

Oude kerken hebben vaak de indeling: koor, schip en toren.

Hoe is dat in jouw kerk, is er een schip, koor en/of toren?

Deze kerk heeft _____

Teken nog een plattegrond van jouw kerk op de achterkant van dit papier of op een los vel.

Kijk goed naar de plattegrond die je rechtsboven hebt getekend. Vul de plattegrond daarna in: teken de vloer, de deuren en de stoelen of banken. Maak de tekening niet te klein, probeer het hele blad te vullen.

Interieur

De meubels, voorwerpen en versiering in de kerk noemen we samen het interieur. Ga in de kerk op zoek naar:

1. Preekstoel

Is er een preekstoel in deze kerk? Waar is een preekstoel voor?

2. Doopvont

Nieuwe leden van de kerk worden gedoopt; daarvoor is dit vat met water. Het is vaak rijk versierd, maar niet altijd.

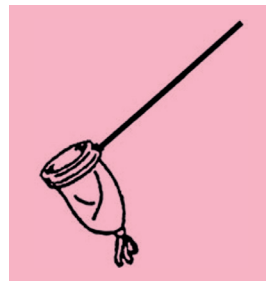
3. Herenbank

Dit is een bank voor belangrijke mensen. Zie je er een in jouw kerk? Hij is net iets hoger dan de andere banken.

4. Graven

In oude kerken liggen soms grafstenen in de vloer. Lang geleden mochten belangrijke mensen in de kerk begraven worden.

6. Collectezakje

A. Waar dient dit voorwerp voor?

B. Soms zit er een belletje aan, kun je bedenken waarom?

C. Ken je er een Gronings woord voor?

5. Orgel

Veel kerken hebben een orgel, maar meestal niet zo groot als op dit plaatje. Wat is een orgel?

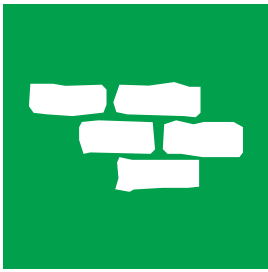

7. Gewelfschildering

Er zijn kerken met een eenvoudig houten plafond, andere kerken hebben gewelven. Dat zijn een soort koepels.

Deze kerk heeft:

Gewelven zijn soms heel mooi beschilderd. Meestal zijn het afbeeldingen van verhalen uit de Bijbel. Het is dan een soort stripverhaal!

Bouwen in baksteen

Hout en riet

De oudste kerkjes in Noord-Nederland waren heel eenvoudig. Ze werden gebouwd van hout en afgedekt met riet. Later werden kerken gebouwd van steen. De gebouwen werden toen steviger, veiliger en groter.

Sommige kerken zijn van buiten gepleisterd: glad gemaakt met een soort kalk. Zo hoefde je niet steeds de voegen te onderhouden.

In de natte kalk maakten werklieden soms lijntjes, zodat het net leek alsof de kerk van dure zandstenen was gemaakt.

Vul in en streep door

1. Van welk materiaal zijn de muren van jouw kerk gemaakt?
Tufsteen / Baksteen / Hout / _____
2. Als er bakstenen zijn, meet dan de grootste steen op. Die is _____ cm breed en _____ cm hoog. Het is dus een / geen kloostermop.
3. Welke andere materialen zijn er gebruikt voor het bouwen van jouw kerk? Denk aan ramen, deuren, dak en toren.

Tufsteen

De eerste stenen kerken werden gebouwd van tufsteen. Tufsteen is een zachte, grijze natuursteen die met boten uit Duitsland werd aangevoerd. Het was een kostbaar bouw materiaal. Bij de groeve maakten de steenhouders er meteen handige blokken van: ongeveer 30-40 cm lang, 15-20 cm breed en 7,5-10 cm hoog.

Baksteen

Je kunt bouwstenen ook bakken van klei. Dit noem je bakstenen. De Romeinen deden dat al. Vanaf ongeveer 1150 ging men dat in Noord-Nederland ook doen, want er was veel klei te vinden in de buurt.

De eerste bakstenen kregen hetzelfde grote formaat als de tufstenen. Ze worden **kloostermoppen** genoemd omdat ze gemaakt werden in de kloosters. Later ging men ook stenen bakken in andere formaten. Hoe groter de baksteen, hoe ouder die is.

Bouwen in baksteen

Romaanse bouwstijl

De eerste stenen kerkjes hadden dikke muren en kleine ramen. De bovenkant van ramen en deuren kreeg een ronde vorm. Dat noemen we de romaanse bouwstijl.

Gotische bouwstijl

Men probeerde steeds hogere en dunnere muren te bouwen en grotere ramen. De vorm van de ramen en deuren werd hoog en spits. Dat noemen we de gotische bouwstijl.

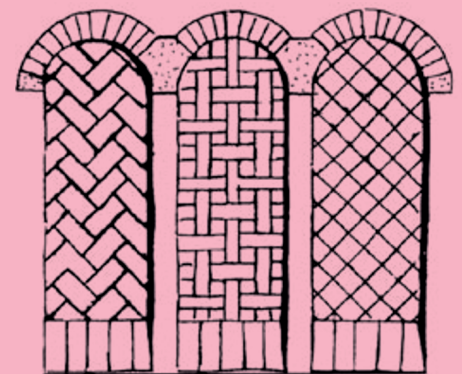
Romano-gotische bouwstijl

In Groningen is iets speciaals te vinden, het heet de romano-gotische bouwstijl. De gebouwen lijken op romaanse gebouwen, maar de ramen en muren zijn hoger en je ziet veel versieringen in de muren. Allerlei figuurtjes die zijn gemaakt van baksteen.

Vergelijken

1. In welke kerk is het lichter, in een romaanse of een gotische kerk? En waarom?

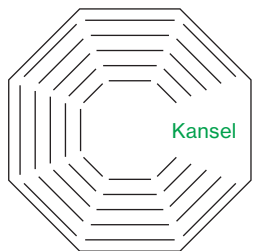
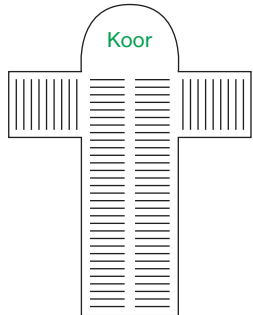
2. Kijk naar de plaatjes op dit blad en naar jouw kerk. Kun je iets van die stijlen terugvinden? Zo ja, wat dan en waar?

Door de bakstenen op verschillende manieren te metselen, werden de muren van de kerk versierd, zoals op het plaatje hierboven. Zoek in de muren van jouw kerk of je deze verschillende soorten metselwerk kunt ontdekken.

Katholiek & protestant

Aan de inrichting kun je zien wat in een kerk belangrijk is. In een **katholieke kerk** is dat het **koor** waar het **altaar** (een mooie tafel) staat. Dat is de plaats voor de eredienst. Je ziet er **kostbare voorwerpen** en de priester draagt tijdens de dienst mooie gewaden. In de kerk zijn veel prachtige dingen te zien, zoals **beelden en schilderijen**. Tijdens de dienst is er vaak een koor dat liederen zingt en de gelovigen zingen dan mee.

Een **protestantse kerk** is veel eenvoudiger versierd. De **preekstoel** (of kansel) staat in het midden met de banken eromheen, zodat iedereen de predikant goed kan zien en horen. Op de preekstoel ligt een **bijbel**. De voorwerpen en meubels zijn mooi gemaakt, maar er zijn verder **weinig versieringen** in de kerk. Mensen zingen onder begeleiding van een orgel.

Katholiek en protestants

De middeleeuwse kerken in de provincie Groningen zijn gebouwd toen er één soort christendom was. Die noemen we nu katholiek. Na de middeleeuwen was er ruzie onder de christenen. Toen werd het protestantisme opgericht. Veel kerken zijn in die tijd overgenomen door protestanten. Zij pasten de kerken aan, om ze voor hun vorm van het christendom te kunnen gebruiken. Van katholiek naar protestants dus. Alle beelden gingen de kerk uit en schilderijen op muren en gewelven werden witgeschilderd. De preekstoel werd het centrale punt, in plaats van het koor met het altaar. Later bouwden de protestanten eigen kerken.

Kerkdienst

Een kerkdienst is een samenkomst van gelovige mensen. Het duurt meestal een uur. Er worden teksten uit de Bijbel voorgelezen, gezongen en er zijn verschillende rituelen. Op zondag is er bijna altijd een dienst, maar ook weleens op andere dagen.

Bekijk de plaatjes op dit blad en bespreek de verschillen tussen de inrichting van een katholieke en een protestantse kerk.

Er zijn ook overeenkomsten tussen katholieke en protestantse christenen. Ze geloven in één God en komen voor diensten bij elkaar in een kerk. Daar zie je meestal een doopvont, banken om op te zitten en een plek voor de dominee of priester om te vertellen uit de Bijbel.

Probeer de volgende vragen te beantwoorden voor de kerk in je buurt.

1. Is deze kerk katholiek of protestants, of wordt de kerk niet meer voor kerkdiensten gebruikt?

2. Welke dingen in de kerk horen bij het geloof? Noem drie dingen die je ziet.

1. _____

2. _____

3. _____

Heiligen

In de middeleeuwen was er in kerken veel aandacht voor heiligen. Zoals de heilige waar mensen naar genoemd waren of de heilige van hun kerk of hun dorp.

Middeleeuwers konden in de kerk afbeeldingen van heiligen zien op de muurschilderingen, de beelden en de ramen. Ze hoefden een dag niet te werken wanneer het feest van zo'n speciale heilige werd gevierd. Men trok dan vaak in een stoet, met het beeld van die heilige op de schouders, biddend en zingend door de straten en de velden. Dat heet een **processie**. Dit wordt nog steeds gedaan door katholieken en orthodoxe christenen wereldwijd.

Heiligen worden vaak op een speciale manier afgebeeld op schilderijen. Zo kun je zien dat het om een belangrijk persoon gaat. Waaraan kan je zien dat het hier om heiligen gaat?

Wat is een heilige?

Heiligen zijn mensen die echt geleefd hebben en die soms tijdens hun leven al opvielen door hun goede manier van leven. Ze waren vriendelijk en behulpzaam en deden wonderlijke dingen. Ze maakten soms ernstig zieke mensen weer beter.

Ze vonden het geloof heel belangrijk. Sommigen werden gedwongen hun geloof te ontkennen, maar dat deden ze niet en dan werden ze gemarteld en gedood. Je begrijpt dat deze mensen ook na hun dood bijzonder bleven. Ze werden een voorbeeld voor anderen.

Welke heilige staat hier afgebeeld, denk je? Kijk eens goed naar de naam.

De feesten van sommige heiligen worden nog altijd gevierd. Denk maar eens aan **11 november** en **5 december**! Welke heiligen horen daarbij?

11 november _____

5 december _____

Heiligen

Hulp

Middeleeuwen vroegen de heiligen om hulp bij allerlei problemen. Elke heilige had een specialiteit. De een riep je aan bij kiespijn, een andere wanneer je wat. Een heilige kon ook brand in je huis voorkomen of helpen om een goede oogst te krijgen. Wie een heilige om hulp vroeg, moest daar wel iets voor doen. Bijvoorbeeld een bepaald gebed uitspreken, een kaars aansteken of wat geven aan een arme.

Komt de naam van een heilige in je buurt voor?

Bijvoorbeeld bij een kerk? Of misschien is jouw naam of die van iemand in je klas afgeleid van een heilige.

Zoek een plaatje op van deze heilige. Welke voorwerpen horen er bij deze persoon? Teken de heilige mét zijn of haar attributen hier na. Je mag je fantasie gebruiken om de tekening meer van deze tijd te maken.